

Плахотнюк О.Л.

аспірант,

*Уманський державний
педагогічний університет*

імені Павла Тичини

СУЧАСНІ ЗАРУБІЖНІ ПЕДАГОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ВИХОВАННЯ: ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ

У статті висвітлено визначення поняття «концепція» та охарактеризовано основні педагогічні концепції з філософської точки зору.

We have determined the definition of the term «conception» and characterized the main pedagogical conceptions from the point of view of philosophy in the article.

Одним із ключових понять теорії виховання є поняття «концепція». Концепції виховання виступають своєрідним орієнтиром для розробки стратегії виховної діяльності. Тому в останні десятиліття в Україні особлива увага звертається на розробку нових виховних концепцій, які б забезпечили формування і розвиток у підростаючого покоління, насамперед, духовних здібностей як домінуючих та вирішальних для розвитку ціннісної системи людини. При цьому велика увага приділяється вивченню зарубіжного інноваційного досвіду, зокрема США, що й вказує на актуальність піднятої проблеми. Окремих аспектів проблеми торкалися В. Гмурман, С. Гончаренко, Дж. Дьюї, Ф. Корольов, А. Кузьмінський, В. Омеляненко, В. Оржеховська, І. Подласий, В. Полонський. Але поза межами дослідження залишилася проблема аналізу сучасних зарубіжних концепцій, і зокрема, в США.

Мета статті – означити термін «концепція» в загальному розумінні та подати бачення даного поняття американськими вченими, охарактеризувати основні педагогічні концепції.

Різні словники, підручники трактують поняття «концепція» по-різному.

Автори сучасної великої енциклопедії сучасну концепцію виховання трактують як «сукупність узагальнених положень чи систему поглядів на розуміння сутності, змісту методики та організації виховного процесу». Концепція в педагогічній науці визначає спосіб побудови системи засобів навчання та виховання на основі цілісного розуміння сутності цих процесів [6, 252].

С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику (1997) зазначає, що концепція походить від лат. *conceptio*, що означає сукупність або систему. Тому педагогічну концепцію він тлумачить як «систему поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; провідну ідею педагогічної теорії» [1].

Такої ж думки притримується В. Оржеховська у «Словнику з основних термінів і понять з превентивного виховання» [5, 86].

«Концепція – система поглядів, принципів в якій-небудь галузі; загальна думка, провідна ідея праці, твору» [4, 93].

Проаналізувавши американські педагогічні та тлумачні словники [9, 10], ми дійшли висновку, що тлумачення поняття «концепція» як такого з педагогічної точки зору не існує. Так педагогічний словник («*Dictionary of Education*») подає лише два визначення терміну: 1) (психол.) формулювання загальної ідеї, що представляє загальний елемент чи атрибут групи або класу; 1) (біол.) процес запліднення чи запилення [9, 119]. Тлумачний словник видавництва Longman подає визначення в такому формулюванні: концепція – це 1) ідея про щось чи загальне розуміння чогось; 2) процес, в результаті якого формується план чи ідея; 3) шлях, в результаті якого жінка чи тварина жіночої статі вагітніє [10, 318].

Американські педагогічні словники не висвітлюють і терміну «виховання». Воно поглинається терміном «*education*» (освіта). Таким чином визначається «*aesthetic education*» (естетичне виховання), «*character education*» (виховання характеру), «*Christian education*» (християнське виховання), «*cultural education*» (національне виховання), «*health education*» (валеологічне виховання), «*moral education*» (морально-етичне виховання) [9]. Разом з тим можна зробити висновок про існування відповідних виховних концепцій в сучасній системі шкільної освіти США.

Методологічною основою педагогіки виступає філософія. Саме філософські теорії лежать в основі багатьох педагогічних концепцій й виховних систем. Тому зупинимось на основних педагогічних концепціях, які спираються на відповідні філософські напрямки, – прагматизм, неопозитивізм,

екзистенціалізм, неотомізм, біхевіоризм.

Прагматизм (неопрагматизм) походить від гр. *prahma* – дія, діяння – суб'єктивно-ідеалістичне вчення, за яким цінність понять, суджень, інших знань про об'єкти навколишньої дійсності визначаються практичними для людини наслідками дій, що базуються на цих знаннях. Основоположники прагматичної філософії Ч. Пірс (1839-1914) та У. Джемс (1842-1910) претендували на створення нової філософії, що була відсторонена від ідеалізму та матеріалізму. Ідеї ранніх прагматистів розвинув американський філософ та педагог Дж. Дьюї (1859-1952). Він систематизував їх і запропонував назвати інструменталізмом.

Як зазначає американський філософ і педагог Дж. Дьюї, школа не повинна бути відірваною від життя, а навчання – від виховання. У навчально-виховному процесі необхідно опиратися на власну активність учнів, всебічно її розвивати та стимулювати. Виховання та навчання здійснюються в процесі виконання конкретної практичної діяльності, де діти не тільки пізнають навколишній світ, а й вчаться працювати разом, долати труднощі та недоречності. Така школа може виховувати людей, добре пристосованих до життя. В основі навчально-виховного процесу лежать інтереси дитини: «Ми повинні стати на місце дитини і виходити з цього. Не програма, а дитина повинна визначати як якість, так і кількість навчання» [2, 8].

Слід зазначити, що в 60-ті рр. ХХ ст. філософія прагматизму втратила свою популярність. Прикладна спрямованість навчально-виховного процесу у відповідності з ідеями Дж. Дьюї призвела до зниження якості навчання та виховання. В умовах науково-технічної революції виникла потреба в більш міцних і впорядкованих знаннях та принципах поведінки. Це призвело до перегляду та модернізації класичного прагматизму, який і відродився в 70-х роках ХХ ст. під гаслом неопрагматизму.

Методологічні установки Дж. Дьюї були доповнені новими принципами, приведені у відповідність з новими тенденціями розуміння виховання як процесу соціалізації особистості.

Головна ідея неопрагматичної концепції виховання зводиться до самовизначення особистості. Її прихильники (А. Маслоу, А. Комбс, Е. Келлі, К. Роджерс, Т. Браммельд, С. Хук та ін.) підсилюють індивідуалістичну спрямованість виховання. Як зазначав А. Маслоу: «Витоки зростання та гуманності особистості лежать тільки в самій особистості, вони ні в якому разі не створені суспільством. Останнє може тільки допомогти або зашкодити зростанню гуманності людини, подібно до того, як садівник може допомогти

чи завадити зростанню куща троянд, але він не може вплинути на те, щоб замість троянд ріс дуб» [7].

На думку багатьох науковців, неопрагматизм залишається провідним напрямком американської педагогіки.

Наступним напрямком є неопозитивізм – філософсько-педагогічний напрямок, що намагається усвідомити комплекс явищ, викликаних науково-технічною революцією. Нинішній педагогічний неопозитивізм найчастіше називається «новим гуманізмом». Найвизначніші представники нового гуманізму – П. Херс, Дж. Вільсон, Р.С. Пітерс, А. Харріс, М. Уорнок, Л. Кольберг та інші.

Основні положення педагогіки неопозитивізму полягають у наступному. Виховання повинно бути очищене від світоглядних ідей, так як соціальне життя в умовах науково-технічного прогресу відчуває потребу в «раціональному мисленні», а не в ідеології. Прихильники нового гуманізму виступають за повну гуманізацію системи виховання, вбачаючи в ній головний засіб ствердження в усіх сферах життя суспільства справедливості як вищого принципу відносин між людьми. Основна увага при цьому приділяється розвитку інтелекту, а завдання виховання полягає у формуванні раціонально мислячої людини.

Вплив педагогіки неопозитивізму відчувається в перебудові виховних систем різних країн, в тому числі і нашої, яка прийняла нову концепцію середньої освіти, що звернена у напрямку до гуманізації школи, звільнення навчальних закладів від надмірного державного піклування.

Ще одним напрямком, на який спираються сучасні виховні концепції, є екзистенціалізм (від лат. *existentia* – існування). Це впливовий філософський напрямок, який визнає особистість вищою цінністю світу. Кожна особистість – неповторна, унікальна, особлива. У сучасному, сповненому тривог світі, людське існування знаходиться під постійною загрозою; зберігати, розвивати та реалізувати своє «Я» стає все важче. За ствердженням екзистенціалістів, людина скрізь і завжди одинока, ізольована, приречена на існування в ворожому їй середовищі. Суспільство наносить колосальних збитків моральній самостійності особистості, оскільки соціальні інститути націлені на уніфікацію особистості, її поведінку.

Педагогіка екзистенціалізму відзначається різноманітністю напрямків. Об'єднує їх загальна недовіра до педагогічної теорії, до мети та можливостей виховання. Виховання мало чим допомагає: людина є тим, що вона сама із себе зробила. На думку екзистенціалістів самотності особистості особливо

зашкоджає колектив, який перетворює людину в «стадну тварину», нівелює та придушує її «Я».

Найвизначніші представники сучасної екзистенціальної педагогіки Дж. Кнеллер, К. Гоулд, Е. Брейзах (США), У. Баррет (Великобританія), М. Марсель (Франція), О.Ф. Больнов (ФРН), Т. Моріта (Японія), А. Фалліко (Італія) та багато інших, центром виховного впливу вважають підсвідомість: настрої, почуття, імпульси. Інтуїція людини – це основне, а свідомість, інтелект, логіка мають другорядне значення.

Учителю педагогіка екзистенціалізму відводить досить неординарну роль. Він зобов'язаний, в першу чергу, піклуватися про створення вільної атмосфери, не обмежувати процес самовираження особистості. Педагог допомагає учню знайти стійку «внутрішню настанову», навчаючи мистецтву заглядати тільки в себе. Правила педагогічної діяльності прості: менше настанов, більше дружньої участі; простягни руку допомоги тим, хто шукає духовну опору в житті [7].

Неотомізм є філософською доктриною католицизму, яку започаткував у XIII ст. італійський релігійний діяч Фома Аквінський. Неотомізм претендує на теоретичне осмислення проблем освіти і виховання від імені всього християнства. Неотомісти вбачають «кризу сучасної цивілізації» (особливо в царині духовності) у тому, що люди відійшли від релігійної моралі, порушили своє буття з Богом, дбають лише про особисті земні потреби. Вони переконані, що поза вірою в Бога, поза релігією не існує повноцінної моральності. Морально-духовне виховання ґрунтується на релігійній етиці. Тому і вихід людства і окремої людини з «духовної кризи» прихильники неотомізму вбачають у поверненні в лоно релігії.

Відомими представниками католицької педагогіки є: У. Каннігам, У. Макгакен (США), М. Казотті, М. Стефаніні (Італія), В. фон Ловеніх (ФРН), Р. Лівігстон (Англія), Е. Жільсон (Франція). Аналіз праць названих авторів свідчить, що педагогіка неотомізму виступає за виховання загальнолюдських якостей: доброти, гуманізму, чесності, любові до ближнього і т.ін. Тільки ці якості, на думку неотомістів, можуть ще врятувати нашу націю. У змісті освіти потрібно чітко розмежовувати «істини розуму та істини віри». Дана формула, зі слів Ж. Марітена, повинна бути «накреслена золотими літерами над входом у будь-який навчальний заклад» [7]. На його думку, релігія повинна пронизувати всі предмети навчального плану – від арифметики до зоології. Американський педагог-неотоміст У. Макгакен пише: «Звичайно, не існує католицької хімії; тим не менш на уроках хімії, яка викладається в католицькій школі дітям-католикам католицьким вчителем, вірогідним буде

усвідомлення Бога і покора перед ним... Католицький викладач ніколи не дозволить собі настільки захопитися своїми пробітками, щоб забути про духовне» [4, с. 378].

Слід зазначити той факт, що з метою привернення у віру неотомісти з успіхом використовують кризову екологічну ситуацію. Тому не дивно, що мережа навчальних закладів релігійного характеру постійно розширюється в багатьох країнах світу.

Ще один з філософських напрямків, який ліг в основу педагогічних концепцій, – біхевіоризм (від англ. behavior – поведінка). Він характеризується як психолого-педагогічна концепція технократичного виховання, під яким розуміється виховання, що базується на найновіших досягненнях науки про людину, використанні сучасних методів дослідження її інтересів, потреб, здібностей, факторів, які детермінують поведінку. Класичний біхевіоризм, у витоків якого стояв відомий американський філософ та психолог Дж. Уотсон, збагатив науку положенням про залежність поведінки (реакції) від подразника (стимулу), зображаючи даний зв'язок у вигляді формули $S - R$. Необіхевіористи (Б.Ф. Скіннер, К. Халл, Е. Толмен, С. Прессі та ін.) доповнили її положенням про підкріплення, в результаті чого ланка формування заданої поведінки набула вигляду «стимул – реакція – підкріплення».

Процес виховання, що розвивається у відповідності з рекомендаціями прихильників необіхевіоризму, орієнтований на те, щоб у стінах навчальних закладів створити атмосферу напруженої розумової діяльності, що керується за допомогою раціональних алгоритмів, всебічно стимулювати індивідуальну діяльність, змагання в боротьбі за високі успіхи, виховувати якості «індустріальної людини» – організованість, дисциплінованість, заповзятливість. При цьому важливе місце в організації та здійсненні навчально-виховного процесу відводиться електронно-обчислювальній техніці.

Отже, кожна з концепцій в сучасній системі шкільної освіти США має свої позитивні риси, але їх необхідно застосовувати залежно від багатьох факторів: об'єктивних і суб'єктивних; внутрішніх та зовнішніх; незалежних і залежних від волі і свідомості людей, які діють стихійно або на науковій основі у відповідності до поставленої мети виховання.

Виходячи з вищепроаналізованих філософсько-педагогічних концепцій, варто в подальшому визначити провідні цілі, що характеризують сучасну шкільну виховну систему США гуманістичного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Дьюи Дж. Школа и ребенок. – М.; Пг., 1923.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.П. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2003.
4. Общие основы педагогики / Под ред. Ф.Ф. Королева, В.Е. Гмурмана. – М., 1967.
5. Оржеховська В.М. Словник з основних термінів і понять з превентивного виховання. – Т.: Тернограф, 2007.
6. Педагогіка. Большая современная энциклопедия. – Минск, 2005.
7. Подласый И.П. Педагогіка: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2001. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения.
8. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике. – М.: Высш. шк., 2004.
9. Dictionary of education (Ed. C.V. Good. – 2., imp. – N.Y.; Ind.: McGraw-Hill book company, 1945. – 39, 495 p. – (McGraw-Hill ser. in education).
Longman dictionary of contemporary English / [director, Della Summers]. – New ed. p. cm.